

«Ի ՄՏԱՆԵԼ ԱՐԵԳԱԿԱՆ»

Հեղինակ՝ ԱՆԵԼ

... Մայրամուտի շողերուն մէջ ոսկեթոյր
ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Միշտ դժուարացեր եմ պատասխան մը գտնելու այն հարցումին թէ քանաստեղծութիւնը կը ներկայացուի², կը բացատրուի³, երբ ի յառաջագունէ գիտենեմ թէ ըստ էութեան՝ բանաստեղծութիւնը բացատրութիւն է, մեկնութիւն ու լուծում, պատասխան է հարցումներուն, որոնք մտատանջեր են մեզ: Այլ իստեղու համար բանաստեղծին մասին, նախապայման է ներկայացնել բանաստեղծութիւնը, երբ գիտենեմ թէ ոնը՝ մարդն է եւ թէ անելի լայն ու ամբողջական առումով՝ գործը կը նոյնամայ հեղինակին հետ, որով եւ գործը ներկայացնել կը նշանակէ ներկայացնել մարդը, բանաստեղծը:

Ո՞վ է բանաստեղծը, ի՞նչ է իր ինքնութիւնը, իր էութիւնը, եւ իր առաքելութիւնը: Ունի՞ առաքելութիւն մը, եւ եթէ այո՞, գայն ո՞վ վատահեր է իրեն, եւ վերջին հարցում՝ ինք հաւասար է իրեն, իր ստեղծագործութիւնները կը համապատասխանեն իր իսկ սահմանած ու հռչակած առաջադրանքներուն, իր պատկերած սեփական կերպարին: Բանաստեղծը կը յաջողի իր առաքելութեան մէջ, եթէ կ'իրագործէ այդ առաջադրանքները, եթէ իր գործերուն մէջ յաջողած է ցոյացնել ու ծաղկեցնել իր բաղած ճառագայթները:

«Ի մտանել արեգակն» բանաստեղծութեանց հատորը (*) կարդալու համար

հարկ է դիմել զարտուղի գործընթացի մը. պէտք է բարձրանալ միևնչեւ էջ 71ի վրայ դրուած քերթուածը. որ վերնագրուած է... «Բանաստեղծը»: Գրքին ակունքը կը գտնուի հոն, գրքին բանալին, բանաստեղծի սրտին բանալին: Տոբ. Կարօ Կարապետեան, բանաստեղծ Անել հոն կը ներկայացնէ ինքնութիւնն ու առաքելութիւնը բանաստեղծին, 4+3 եւ 4+3 վանկերու կշռոյթով, քառասուն տողերէ կազմուած քերթուածով մը, որ կատարեալ քնութագրումն է բանաստեղծին:

Իր նախընտրած դրութիւնն է 4+3ը, որ Փօլ Վերլենէն ի վեր երկար ճամբայ կտրած է արդէն, եւ հնչեալը: Շարունակելով նուիրագործուած ականդութիւնը, ան կը մնայ զասական: Ասիկա յարգանքի ձեւ մըն է հանդէպ քերթողական արուեստին կանոններուն: Իր մօտ պատկերին գեղեցկութիւնը որքա՞ն հմայի է, նոյնքան յուզական, խռովիչ, խոր՝ է զգացումը, մտածումը: Անթերի, կատարեալ.

*Վայրաշարժի սուլոցին բաշած
ձայնէ պատերուն...*

*Մի՞նչ շոգեկառք ու սուլոց միջոցին
մէջ կ'անհետին. (էջ 77)*

Այսպէս ան կը գծէ կերպարանքը... վերացականին.

*Կեանքը ամբողջ վախերու անտառ
մըն է խռովիչ,*

երեւելի եւ իրաւ, աներեւոյթ սակայն գոյ:

Վախեր ամէն հասակի, ամէն գոյնի, տեսակի, (էջ 81)

Պատգամը կը փոխանցուի հեշտութեամբ, որովհետեւ ընթերցողին եւ բանաստեղծին միջեւ կապը կը ստեղծուի մատուցուողին եւ ընկալողին զգացումներուն եւ պատկերացումներուն, մտածումներուն, գոյներուն, երաժշտականութեան հարազատութեան գծով: Մատուցուողին հարազատութիւնը կը համապատասխանէ ընթերցողին ակնկալութեան, կանոններուն յարգումին իսկ պատճառով չի խանգարեր ալ գայն: Այն ատեն ընթերցումը կը բարձրամայ վայելի մակարդակին, ու կը վերածուի գալիքի օրերուն մէջ յուշարար արձագանգի: *Անվերջ, հանդարտ կը ձիւնէ, տրտում, լոյն վեհութեամբ.*

Խոշոր, մաքուր փաթիլներ անփոյթ կ'իջնեն երկինքէն... (էջ 96)

Կոտորակուած մէքերումը բաւարար է գաղափար, ճաշակ մը տալու համար ամբողջական պատկերացումին մասին, սա հիմնական առաւելութեամբ թէ բանաստեղծը չի գոհանար պարզ ու մատչելի նկարագրութեամբ, այլ միշտ ու միշտ երեւոյթը ներդաշնակօրէն կը կապէ ու կը միաձուլէ ապրումին: Երեւոյթին խորհրդանշական նկարագրութիւնը պատուակու է միջոց է՝ անցնելու զգացումին դրսեւորման, որուն կ'ըսենք՝ ապրում. մեր մէջ կ'ապիրնէ նկարագրութիւնը: Երեւոյթին ներգործութիւնը հոգեկանին վրայ քաջայայտ է, հաւասար՝ նոյն մակարդակի վրայ: Ան կը յաջողի – գեղեցիկին գաղտնիքը հոս է – երջանկօրէն հաշտեցնել վերացականը նիւթականին, եւ նիւթականը վերացականին հետ, կը միաձուլէ զանոնք հարազատ ու ամբողջական պատկերացում մը տալու համար: Այս պատճառով է որ իր բերթուածները կատարեալ խորութիւն

մը կը ստանան:

«Ցուրտ հովեր» (էջ 65), «Լալան» (67), «Ձիւնհալ» (69), «Պաղաղութիւն» (76), «Մեկնումներ» (77), «Զմեռ» (79), «Կը Ձիւնէ» (96), «Ո՛չ, աշուն չէ տակաւին» (112), այս շատ սահմանափակ վերաբերող խորագիրներուն՝ կը տրուի միայն իբր ուղեցոյց կամ փաստ՝ ըսուածը ստուգող եւ հաստատող: Սահմանափակ՝ որովհետեւ հարկ պիտի ըլլար արտայայտուած իւրաքանչիւր տեսակետին դիմաց մէքերել բերթուած մը, բերթուածները: Եւ այն ատեն վերարտադրութիւնը պիտի դառնար գրաւոր... ընթերցանութիւն մը: Զեւով մը լայն հասարակութեան առջեւ բանալու եւ կարդալու գիրքը: Փորձութիւնը կը մնայ գորաւոր, երբ մանաւանդ այս բերթուածները բնաւ մեկնութեան չեն կարօտիր, – այնքան հաղորդակցւած են զգացումներուն ջերմութեամբ, մաքուր գոյներուն գեղեցկութեամբ, եւ երրորդ հիմնական տուեալ՝ իրենց երաժշտականութեամբ: Գիրքն ու յետոյ ո՛չ միայն կը գծէ ու կը պատկերէ, այլ անոնց մէջ ներդրուած անապական շունչով կը յօրինէ երաժշտութիւն, կադապարելով մտածումն ու զգացումը:

Հանգստաւէտ ու խաղաղ տուններ ամէն կողմ ահա

Շրջապատուած ծառերով, ծաղիկներով քաղմերանգ. (87)

Բոլորովին աշուն չէ, քայց տերեւներն աշունին

Գարնան եւ հուսկ ամառուած, իմաստութիւնն իրենց մէջ (112)

Կարելի չէ չիտովիլ կարդալով «Անտառակը» (119), եւ չտարուիլ բանաստեղծին հետ.

Հոգիս այնտեղ անեցաւ

Այդ պուրակին մէջ մինակ.

Եւ անկեղծօրէն սրբապղծութիւն կը թուի հարկադրաբար կրճատել մէքերումը, այնքան փափաքը անդիմադրելի է գայն

ամբողջութեամբ արտագրելու: Այս գզացումը զսպում է ի գործ կը մնայ բոլոր մէջերումներուն համար:

Ապա, բանաստեղծին գզացական աշխարհին արագաբայլ շրջապատը կատարելու պահուն: Կարելի չէ գրկուիլ գուարթացած ակնարկ մը, նայումով մը ուղղել «Օ՛, աղջիկներ» (68) եւ «Մայրապետը» (97) բերթումներուն:

Ու տակաւին կը մնայ խօսիլ բանաստեղծին հաւատքին մասին, իբր ոչ՝ աստուածաբանի, այլ իբր պարզ, սոսկական անհատի, ճիշդ այն հաւատքին՝ զոր հայը ժառանգած կը մնայ հինէն ի վեր, եւ կը փոխարէ իր էութեան խորը, ուղղակի կապով, հանդիսաւոր արարողութիւններէն առաջ ու անդին, մեծաւոր, կամաւոր, առանձնացումով ի՛ր Աստուծոյն, հայր՛ն Աստուծոյն հետ, որ կը հասկնայ մախնաւորաբար, նախապատիւ հայերէն գիրերը, առանց միջնորդի ու միջնորդութեան, հայերէն գիրերու վերածումով աղօթքով:

Հաւատքի գիրք է այս մտեանը, փաստում է՝ այն հագուստով ինքնավստահութեամբ, որ բանաստեղծին ուժ կու տայ աներկայ հռչակելու, – «Երուսաղէմը ե՛ս եմ» (100). մտեան մը՝ որ մեզ կը հաշտեցնէ մեր հոգեկան անցեալին հետ, մեզի թոյլատրելով վերագտնել այն հաւատքը, զոր ճանցքեր էինք մեր մանկութեան օրերէն: Սիրոյ այս մտեանը, սքանչացումի պահեր ընծայող, արդէն կ'եզրափակուի երկարաշունչ մենախօսութեամբ մը – ոչ՝ երկխօսութեամբ մը, այլ մենախօսութեամբ մը – ընդմէջ արարեալին ու Արարչին. «Եւ ինձ՝ բազմամեղիս» (250) սրտակեղեֆ երկար ճիշ մըն է բանաստեղծին սրտէն արձակուած առ Աստուած:

*Որ կարենամ այսուհետեւ
Փուն աշխարհի մէջէն անցնիլ
Վըճի՛տ հողով, խիղճով անխա՛յթ,
Հասնիլ Բե՛զի
– Նաւահանգիստ խղաղութեան:*

Ճիշդ է թէ նուազուն արձագանգներ կը յամենան հոս–հոն, վահան թէքեանէն (78), երբ սիրոյ մասին է խօսքը, կամ Եղիվարդէն (100), երբ բանաստեղծ Անել կը հռչակէ իր այսուհետեւ անմոռանալի՝ «Երուսաղէմը ե՛ս եմ»ը բայց անոնք անխուսափելի արձագանգներ են, որոնք կու գան միշտ հարազատութեան գծով, բանաստեղծէ բանաստեղծ, այլ փաստելով գորութիւնը կապին, ժառանգութեան, եւ առողջութիւնը իր բերթողական արուեստին, բանաստեղծը ըլլալով նախապատիւ ժառանգորդը ժամանակի խորերէն եկող անկորնչելի աւանդին:

Բանաստեղծի հոգեկան աշխարհին շուրջ այս մտորումները պակասաւոր պիտի մնային, եթէ չլիջատակէինք ազգին ու հայրենիքին առկայութիւնը գրքին էջերուն երկայնքին:

Այսպէս լիացած՝ խոկումներով եւ յոյգերովը բանաստեղծին, կը վերադառնանք մեկնակետին, գրքին բանալիին, եւ կը համեմատենք վաստակը խոստումներուն հետ: Կը ստուգուի՝ ակնկալութեան համապատասխանող իր հոգեկան առատածնութիւնը, իր ինքնավստահ եւ հասուն կարողութիւնը տրուած խոստումները յարգելու, իր խոստումներու մակարդակին հասնելու:

Ան սրտաց կը բաշխէ իր գանձերը բոլորին, զանոնք յանձնելով ժամանակի հովերուն:

ՆԱԶԱՐԷԹ ԹՕՓԱՆԵԱՆ

(*)«*Ի մտանել արեգակն», հեղինակ՝ Անել (Կարօ Կարապետեան), 262 էջ, կը պարունակէ 206 բերթումներ, գուճատիկ կողմէ՝ փարիզահայ արուեստագէտ Կարօ Կարոյեան, Տպարան Սրբոց Յակոբեանց Երուսաղէմ, 1997:*